

Analysis of Adolescent Violence in Schools

Mohamad Solimannejad

Assistant Professor, Department of Social
Sciences Education, Farhangian University,
Tehran, Iran

Marzieh Ebrahimi *

Assistant Professor in Social Sciences,
Shahid Beheshti University

1-Introduction

Schools, alongside other agents of socialization such as families, peers, and media, play a critical role in fostering educational and cultural development, preparing students for a well-rounded future. Beyond their educational responsibilities, schools are instrumental in enhancing students' capabilities and protecting them from social harms. However, high school students, due to their developmental stage, face significant vulnerability to social and behavioral risks. Violence is one of the prominent social issues prevalent among this group, with schools often being sites where such behaviors occur, shaped through social learning processes.

The World Health Organization defines violence as any act or omission that harms the well-being, physical and mental health, or rights of individuals to reach their full potential. It has lifelong implications for physical, mental, and social health, with an alarming rate of 200,000 annual homicides among youth aged 10–29 globally. This study focuses on interpersonal violence, including psychological, sexual, and physical abuse, which significantly impacts victims, perpetrators, and the broader school community.

Despite preventive measures like the *NAMAD* initiative (a comprehensive system for addressing social harms in schools) and the *Life Helpers Plan*, violence among students remains a critical concern. The increase in violent behaviors not only disrupts the educational environment but also normalizes anti-social behaviors, potentially perpetuating violence into adulthood in familial, professional, and social contexts.

Given the rising prevalence of violence in schools, this research seeks to explore students' perspectives on the causes of violent behavior, examining physical, psychological, verbal, and cyber violence among adolescents. Understanding these factors can guide educators and policymakers in designing effective intervention and prevention programs to reduce violence and its adverse impacts on school environments and broader societal norms.

* Corresponding Author: Ma ebrahimi@sbu.ac.ir

How to Cite: Solimannejad, M; Ebrahimi, M. (2024). Analyzing the phenomenon of adolescent violence in school, *Journal of Social Work Research*, 11(40), 171-211.

2-Literature Review

Alsamari (2017) conducted a doctoral dissertation titled "The Role of Socioeconomic Status, Parental Pressure, and Peer Influence on Delinquency Among African-American Youth." The findings indicated that structural theoretical variables, such as social control, social learning, and strain theories, are strong predictors of delinquent behavior among African-American adolescents from diverse socioeconomic backgrounds.

Vezina et al. (2015) conducted a longitudinal study titled "The Experience of Family Violence, Childhood Behavioral Problems, and Adolescent Risk Behaviors." The findings revealed a significant relationship between experiences of violence, inadequate socialization, low levels of parental understanding and supervision, family tension and conflict, association with delinquent peers, and risky behaviors. These factors were shown to have a profound impact on the psychological, physical, and sexual harm experienced by adolescent girls.

Chen and Astor (2012) carried out research titled "School Variables as Mediators of Individual and Family Factors on Violence in Taiwanese High Schools." According to their model, school violence is influenced by personal characteristics, victimization, and parental supervision.

3-Methodology

This qualitative study, using grounded theory, explored violent behaviors among 14-19-year-old male high school students in Karaj during the 2021-2022 academic year. Participants, selected purposefully from diverse school types and socioeconomic backgrounds, included 36 students identified through disciplinary records and reports of verbal, physical, and cyber violence. Data collection involved semi-structured interviews, with coding and analysis conducted using MAXQDA 20. Grounded theory components—causal conditions, contextual factors, intervening conditions, and consequences—were extracted and modeled. Trustworthiness was ensured via prolonged field engagement, member-checking, supervisory consultations, and triangulation of data sources. Ethical considerations included informed consent, confidentiality, anonymity, and voluntary participation, ensuring adherence to rigorous qualitative research standards.

4-Discussion

Adolescent violence in schools is a multifaceted phenomenon influenced by individual, familial, social, and structural factors. Individual factors such as poor communication skills, anger management issues, and experiences of psychological trauma are among the primary causes. At the family level, domestic violence, lack of emotional support, and insufficient parental supervision play a significant role. Schools, as key social institutions, can inadvertently perpetuate violence due to unsafe and inequitable environments, punitive disciplinary methods, and neglect of life skills education. Additionally, social inequalities and the influence of digital spaces exacerbate violent behaviors. The consequences of school violence include diminished educational quality, the development of unhealthy behavioral patterns, and increased delinquency. Therefore, addressing this issue requires comprehensive measures, including life skills training, psychological support, fostering positive

school interactions, and implementing policies aimed at mitigating social vulnerabilities.

5-Conclusion

Violence among students results from the interaction of structural and agency-related factors, which are analyzed under three categories: causal conditions, contextual conditions, and intervening conditions. Causal factors, such as economic challenges, family dysfunction, and authoritarian parenting styles, form the foundation of violent behaviors, with the family playing a critical role in socialization. Additionally, virtual environments and cultural heterogeneity have acted as intervening conditions, intensifying the prevalence of violence.

Within the school environment, post-pandemic strictness and the inefficiencies of the education system have triggered violent reactions. Students' strategies in confronting violence included dialogue, bullying displays, and denial of violence, which often escalated into physical aggression. The consequences of these behaviors involved disciplinary actions at school and home, accompanied by psychological harm, leading to regret and a yearning for a peaceful life among the students.

Ultimately, "violence as a reaction to emotional agitation" emerged as the central concept of this study, highlighting the impact of social and familial pressures on violent behaviors. These findings underscore the critical need for education, care, and preventive interventions in educational and familial settings to mitigate violence.

Acknowledgments: We sincerely thank all participants involved in this study.

Conflict of Interest: The authors declare no conflicts of interest regarding this article.

Keywords: Violence, Parenting Style, Family Dysfunction, Bullying Identity, Extremism

تحلیل پدیده خشونت‌ورزی نوجوانان در مدرسه

محمد سلیمان نژاد استاد گروه آموزشی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

مرضیه ابراهیمی * استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

کنش‌های خشونت‌آمیز دانش‌آموزان در سطح مدارس، طی سال‌های اخیر به یکی از مسئله‌های اصلی نظام آموزش و پرورش تبدیل شده است، به گونه‌ای که هر روزه شاهد اتفاق‌های تلخ و خشونت‌آمیزی در سطح مدارس هستیم. این تحقیق با هدف تحلیل و دستیابی به شناختی از پدیده خشونت‌ورزی نوجوانان در مدرسه به روش کیفی و گردند تئوری در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ اجرا شده است. مشارکت‌کنندگان در پژوهش ۳۲ نفر از دانش‌آموزان دارای رفتارهای خشونت‌آمیز و ۴ دانش‌آموز مطلع از این رفتارها بوده و در مجموع با ۳۶ دانش‌آموز پسر مقطع متوسطه دوم شهر کرج مصاحبه صورت گرفته است. نمونه‌گیری بصورت هدفمند و با حداکثر تنوع بوده و مصاحبه‌ها بصورت فردی و بر اساس فرمت مصاحبه نیمه ساختاریافته، با توجه به تجارب مشارکت‌کنندگان انجام و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA20 تحلیل گردیده است. بر مبنای مدل اشتراوس و کوربین، متغیرهای «سبک مستبدانه فرزندپروری»، «مشکلات اقتصادی»، «نمایش هویت قلدرمآبانه»، و «نابسامانی خانوادگی» به عنوان شرایط علی و مقوله‌های «قلدری‌های مجازی» و «تعصب ورزی» به عنوان شرایط زمینه‌ای، «ناکارآمدی مدارس» و «کاهش سطح تاب‌آوری» به عنوان شرایط مداخله‌گر تعیین شدند. راهبرد نوجوانان دارای رفتارهای خشونت‌آمیز شامل قلدر نمایی، انکار خشونت‌ورزی و گفتگو (بحث و جدل به منظور حل تعارض) بوده است، که با پیامدهایی نظیر «آسیب‌های روانی»، «تنبيه»، و «پشیمانی و حسرت» مواجه شده‌اند. مقوله مرکزی پژوهش تحت عنوان «خشونت به مثابه واکنش فرد به برانگیختگی عصیت» نام‌گذاری گردیده است.

واژه‌های کلیدی: خشونت، سبک فرزندپروری، نابسامانی خانوادگی، هویت قلدرمآبانه، تعصب‌ورزی.

بیان مسئله

نهاد مدرسه همراه با سایر کارگزاران و عاملان جامعه‌پذیری نظیر خانواده، همسالان و رسانه‌ها، کارکردهای مهم آموزشی و تربیتی جهت جامعه‌پذیری و انتقال فرهنگی، به‌منظور آمادگی دانش‌آموزان برای زندگی مطلوب در آینده بر عهده دارد، از طرف دیگر نقش مدارس در زمینه افزایش توانمندی دانش‌آموزان و مراقبت از آن‌ها در برابر آسیب‌های اجتماعی، اساسی است.

دانش‌آموزان دبیرستانی به خاطر شرایط دوران رشد و بلوغ در یکمرحله‌بحرانی و در معرض انواع آسیب‌های اجتماعی و رفتاری قرار دارند (معینی، ۱۳۹۳: ۱۰). پدیده خشونت، یکی از این آسیب‌های اجتماعی است که در بین دانش‌آموزان به‌طور فراوان مشاهده می‌گردد (قادر زاده و قادری، ۱۳۹۵: ۶۲). وجود ایمنی و آرامش در مدارس برای نوجوانان، به‌منظور یادگیری و کسب تجربیات مثبت در فرایند رشد آن‌ها ضروری است (Mayer et al, 2021: 131). گونه‌های اعمال خشونت شامل خشونت نسبت به خود^۱، خشونت جمعی^۲ و خشونت بین فردی^۳ می‌شود (Mire & Roberson, 2011: 8-10) که در این پژوهش نوع سوم یعنی خشونت بین فردی مدنظر می‌باشد.

رفتارهای خشونت‌آمیز در مدارس نه تنها فرد قربانی و آزارگر، بلکه همه افراد از جمله شاهدان عینی، والدین و مربیان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بر اساس گزارش یونسف (Unicef, 2019)، تقریباً از هر ده کودک، سه کودک حداقل یک‌بار در ماه خشونت را تجربه می‌کنند که در اکثر مدارس و در سراسر جهان اتفاق می‌افتد (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۰).

به علت فراوانی آسیب‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری در بین دانش‌آموزان مدارس از سال ۱۳۹۳، طرحی تحت عنوان «نماد» (نظام مراقبت از آسیب‌های اجتماعی

1. Self-directed violence
2. Collective violence
3. Interpersonal violence

دانش‌آموزان در مدارس) در سه فاز غربالگری، ارتقای و اورژانس توسط وزارت آموزش و پرورش در سراسر کشور در حال اجرا می‌باشد. در فرا تحلیل آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان؛ خشونت، مصرف مواد مخدر، انحرافات جنسی و خودکشی چهار آسیب رایج در بین دانش‌آموزان را به خود اختصاص داده‌اند (هاشمی و مردانی، ۱۴۰۰: ۹۱).

با توجه به افزایش خشونت در بین دانش‌آموزان، شناسایی عوامل اثرگذار و مرتبط با این رفتار از دیدگاه خود نوجوانان، می‌تواند چشم‌انداز روشن‌تری از علل خشونت‌ورزی، آسیب‌ها و پیامدهای آن در اختیار پژوهشگران و متولیان امر آموزش و پرورش و نوجوانان قرار دهد. در نتیجه می‌توان برنامه‌های اثربخشی برای مداخله و پیشگیری، جهت کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز در مدارس طراحی و اجرا نمود. از آنجایی که ابعاد خشونت، بستر و نمود آن در جامعه گستردگی فراوانی دارد، در این پژوهش خشونت فیزیکی، روانی، کلامی و سایبری که در بین دانش‌آموزان رواج دارد، مدنظر است. بنابراین پژوهش حاضر به دنبال شناسایی درک و تصور نوجوانان از علل وقوع خشونت در مدرسه است.

پیشینه تجربی

پژوهش‌های تجربی انجام شده داخلی و خارجی که موضوع خشونت نوجوانان را مورد بررسی قرار داده‌اند در این بخش ارائه و مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته‌اند:

صالح و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان «نقش رفتارهای اجتماعی و پیامدهای خشونت: مطالعه‌ای کیفی با تکنیک گراند تئوری» در شهر مشهد انجام داده‌اند. در این پژوهش خشونت بر اساس ۴ مقوله؛ حوزه خانواده بی‌سامان، حوزه رسانه، معاشران قلدرمآب و مدرسه اقتدارگرا استخراج شده و از ترکیب آن‌ها در سه بعد علی، زمینه‌ای و مداخله گر فرایند ایجاد و بازتولید خشونت تبیین گردیده است.

در پژوهشی دیگر نیازی و همکاران (۱۳۹۹) با موضوع «مدل ساختاری عوامل اجتماعی بزهکاری جوانان و نوجوانان» پس از گزینش ۲۰ مقاله و استخراج عوامل اثرگذار بر خشونت و با استفاده از تکنیک دیماتل مورد بررسی قرار داده‌اند. براساس

نتایج تحقیق، متغیر مدرسه اثرگذارترین عامل و متغیر همنشینی با همسالان اثرپذیرترین عامل شناخته شدند. همچنین، عامل همنشینی با همسالان بیش‌ترین تعامل را با دیگر عامل‌ها دارد.

زارعی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به نزاع و خشونت بین فردی جوانان پسر مناطق خضر و اسلام شهر همدان» به روش پیمایشی و با نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انجام داده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان داده است که رابطه معناداری بین تأهل، قومیت، تعامل با خانواده، تعامل با دوستان، تعهد به هدف‌های مرسوم جامعه، تعهد به درگیر بودن در فعالیتهای روزمره و تعهد به ارزشهای اجتماعی با متغیر وابسته نزاع و خشونت بین فردی وجود داشته است.

قادرزاده و قادری (۱۳۹۵) در پژوهشی با موضوع «تحلیل چندسطحی خشونت‌ورزی: مطالعه پیمایشی خشونت ورزی دانش آموزان دبیرستان‌های شهر سقز» انجام داده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد؛ خشونت‌ورزی با متغیرهای قربانی خشونت شدن، شاهد خشونت بودن، بی عدالتی در مدرسه، توانایی حل مسالمت آمیز تضادها، میزان جرم در محله، نظارت والدین، پایبندی به دستورات اخلاقی، تنبیه در مدرسه و کنترل اجتماعی مرتبط بوده است.

در پژوهشی گلچین و حیدری (۱۳۹۱) به بررسی «خشونت بین فردی و سرمایه اجتماعی خانواده و مدرسه در دبیرستان‌های پسرانه نورآباد لرستان» به این نتایج دست‌یافته‌اند که هر قدر تعلق به مدرسه، درآمد خانواده، اعتماد به مدرسه و حمایت خانوادگی بالاتر باشد، خشونت بین فردی، لفظی و فیزیکی دانش‌آموزان کمتر خواهد بود. در پژوهشی دیگر طباطبایی و آتش‌نفس (۱۳۹۰) با عنوان «دو نیمه آسیب‌ها: بررسی عوامل مستعد کننده و بازدارنده بروز آسیب‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان» با یک مطالعه کیفی و به روش دلفی در شهر سمنان انجام داده‌اند. علل مستعد کننده بروز آسیب‌های اجتماعی: شامل ویژگی‌های خانوادگی (نظیر خانواده‌های از هم گسسته، شکاف فکری و عاطفی بین والدین و فرزندان، ضعف اخلاقی و بی بند و باری در

خانواده‌ها) دوستان ناباب و فشار گروه دوستان، نداشتن آگاهی نوجوانان در زمینه مهارت‌های زندگی بوده است.

زارعی (۱۳۸۳) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «عوامل مؤثر بر خشونت دانش‌آموزان پسرانه متوسطه شهر تهران» به شیوه پیمایشی در بین ۶۲۵ دانش‌آموز با نمونه‌گیری خوشه‌ای و سیستماتیک انجام داده است. یافته‌ها نشان داده‌اند؛ مجموعه‌ای از متغیرهای اجتماعی، محیطی، خانوادگی، مدرسه‌ای و فردی بر خشونت دانش‌آموزان تأثیر داشته است.

در پژوهش‌های خارجی مورنو و همکاران^۱ (۲۰۲۱) پژوهشی با عنوان «رابطه بین انسجام مدارس، سازگاری روانی - اجتماعی و خشونت سایبری» به روش پیمایشی در بین ۲۳۹۸ نوجوان ۱۲ تا ۱۸ ساله اندلسی انجام داده‌اند. بر اساس نتایج؛ بین نوع رابطه اجتماعی، رضایت از زندگی و پرخاشگری سایبری رابطه معنی‌داری وجود داشته و نوجوانان طرد شده دارای رضایت کمتری از زندگی و از طرفی پرخاشگری سایبری بیشتری بوده‌اند.

السماری^۲ (۲۰۱۷) رساله دکتری با عنوان «نقش پایگاه اقتصادی، فشار والدین و تأثیر همسالان بر بزهکاری در جوانان آفریقایی-آمریکایی» انجام داده است. یافته‌ها نشان داده‌اند؛ متغیرهای ساختاری نظری مانند کنترل اجتماعی، یادگیری اجتماعی و نظریه‌های فشار، پیش‌بینی کننده قوی‌ای برای رفتار بزهکارانه در بین نوجوانان آفریقایی - آمریکایی با پیشینه‌های مختلف پایگاه اقتصادی هستند.

وزینا و همکاران^۳ (۲۰۱۵) تحقیقی را با عنوان «تجربه خشونت خانوادگی، مشکلات رفتاری دوره کودکی و رفتارهای پرخطر نوجوانان» با مطالعه طولی انجام داده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد؛ بین تجربه خشونت، جامعه‌پذیری نامناسب، سطح پایین درک و نظارت پایین والدین، وجود تنش و اختلافات خانوادگی، وجود همسالان ناباب و رفتارهای مخاطره‌آمیز تأثیر معناداری بر صدمات روانی، فیزیکی و جنسی دختران داشته است.

1. Moreno et al
2. Alshammari
3. Vezina et al

چن و آستور^۱ (۲۰۱۲) پژوهشی با عنوان «متغیرهای مدرسه به عنوان میانجی عوامل فردی و خانوادگی نسبت به خشونت در دبیرستان‌های تایوان» انجام داده‌اند. بر اساس مدل پژوهش، خشونت در مدارس تحت تأثیر ویژگی‌های شخصی، قربانی شدن و نظارت والدین بوده است.

اوزن و همکاران^۲ (۲۰۰۵) در پژوهشی با عنوان «بزهکاری نوجوانان در کشورهای در حال توسعه: نمونه استانی در ترکیه» با انجام مصاحبه فردی با ۱۶۵ نوجوان مجرم انجام داده‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش؛ درآمد کم، سطح پایین سواد والدین، سابقه جرائم، مهاجر بودن، نابسامانی در خانواده، مصرف سیگار، عدم کنترل و نظارت غیرکافی از طرف والدین به عنوان عوامل اثرگذار بر رفتارهای بزهکارانه نوجوانان معرفی شده است. اورت و پریک^۳ (۱۹۹۵) پژوهشی با عنوان «درک دانش‌آموزان از خشونت در مدارس عمومی آمریکا» انجام داده‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که عضویت در گروه‌ها و باندهای تبهکار، فقدان نظارت والدین، فقدان انگیزه برای یادگیری و تحریم شدن توسط دیگران، تأثیرپذیری از همسالان، فقر خانوادگی و بازنمایی خشونت در رسانه‌های جمعی از عوامل اصلی اثرگذار بر ارتکاب خشونت بوده است.

گلدشتاین^۴ (۱۹۹۴) تحقیقی تحت عنوان «خشونت، پرخاشگری و خرابکاری نوجوانان» انجام داده است. بر اساس نتایج؛ اگر نوجوانان در خانواده‌ها توسط والدین به خوبی جامعه‌پذیر شده باشند، کمتر به فعالیت‌های ضداجتماعی و خرابکاری دست می‌زنند. همچنین تقیدات و تعهدات نسبت به فعالیت‌ها و هنجارهای رسمی خانواده، مدرسه و نظایر آن می‌تواند نقش مؤثری در کاهش رفتارهای کج روانه داشته باشد.

-
1. Chen & Astor
 2. Ozen et al
 3. Everett & Price
 4. Goldstein

پژوهش‌های داخلی در ایران عمدتاً با رویکرد کمی به بررسی خشونت پرداخته و بر متغیرهای کلیشه‌ای فردی، اجتماعی و محیطی تمرکز داشته‌اند. در مقابل، مطالعات خارجی بیشتر مبتنی بر تحلیل ثانویه و داده‌های موجود بوده‌اند، درحالی‌که پژوهش‌های داخلی بر داده‌های دست‌اول و مشارکت مستقیم متمرکز بوده‌اند. تاکنون تحقیقی درباره خشونت نوجوانان در شهر کرج انجام نشده است، که این پژوهش می‌تواند به عنوان مبنایی اساسی برای شناخت و تبیین جامعه‌شناختی این پدیده و پژوهش‌های آتی باشد.

ملاحظات نظری

از آنجایی که در پژوهش‌های کیفی نقطه آغاز، مبتنی بر مشاهده خود محقق قرار دارد و به دنبال رسیدن به یک نظریه مبتنی بر مشاهدات هستند، امدادرعین حال به منظور دستیابی به چارچوبی جهت طرح پرسش‌های مصاحبه، ایجاد حساسیت نظری و بسط بینش نظری موضوع نیز از دیدگاه‌های نظری بهره گرفته می‌شود. در این بخش دیدگاه‌های جامعه‌شناسی و نظریه‌های مرتبطی که در ارتباط با رفتارهای خشونت‌آمیز مطرح شده‌اند، ارائه گردیده است.

یکی از کاربردی‌ترین نظریه‌ها در حوزه آسیب‌های اجتماعی، نظریه بی‌سازمانی اجتماعی است. این نظریه در طول دهه ۱۹۲۰، توسط اساتید جامعه‌شناسی و دانشجویان فارغ‌التحصیل دانشگاه شیکاگو و با ارائه دیدگاه‌هایی در خصوص انحراف، جنایت و بزهکاری توسعه یافت. این محققان با استفاده از شهر شیکاگو به عنوان آزمایشگاه خود، بی‌ثباتی کل محله‌ها و جوامع را به عنوان مسئله اصلی خود در نظر گرفتند (Ritzer, 2007: 1119).

بی‌سازمانی اجتماعی مربوط به وضعیت عدم توفیق مقررات است. سه نوع عمده بی‌سازمانی وجود دارند که عبارت‌اند از: ستیز فرهنگی، آنومی و اختلال. علت اصلی بی‌سازمانی اجتماعی مربوط به تغییرات اجتماعی می‌باشد. هر زمانی که یک نظام اجتماعی

با تغییراتی مواجه شود، انسجام بین قسمت‌های مختلف نظام اجتماعی دچار فروپاشی می‌گردد (Robbington & Weinberg, 2013: 51).

نظریه یادگیری اجتماعی آلبرت بندورا، یکی از تبیین‌کننده‌های اصلی رفتارهای خشونت‌آمیز در مدارس است. بر اساس این نظریه، کودکان و نوجوانان رفتارهای خشونت‌آمیز را از طریق مشاهده و تقلید از دیگران، به‌ویژه از همسالان یاد می‌گیرند. در محیط‌های مدرسه‌ای، تأثیر رسانه‌ها و فرهنگ جامعه نیز می‌تواند بر نحوه یادگیری رفتارهای خشونت‌آمیز تأثیرگذار باشد. به‌طور خاص، کودکانی که در معرض خشونت در رسانه‌ها هستند، ممکن است رفتارهای خشونت‌آمیز را در مدرسه تکرار کنند (Bandura, 2018: 214). بنابراین، اگر دانش‌آموزان در محیطی قرار بگیرند که خشونت به‌عنوان یک رفتار پذیرفته‌شده یا نرمال شناخته شود، احتمال اینکه آن‌ها این رفتارها را فراگرفته و تکرار کنند افزایش می‌یابد.

نظریه ناکامی-پرخاشگری، برای تحلیل رفتارهای خشونت‌آمیز در محیط‌های آموزشی موردتوجه قرار گرفته است. این نظریه بر این اصل استوار است که ناکامی در دستیابی به اهداف موردنظر، منجر به تجربه احساسات منفی نظیر خشم شده و در نهایت می‌تواند بروز رفتارهای پرخاشگرانه را تسریع کند. در بافت مدارس، دانش‌آموزانی که از دستیابی به اهداف تحصیلی یا اجتماعی خود بازمی‌مانند، به‌ویژه تحت فشارهای اجتماعی و تحصیلی شدید، مستعد روی آوردن به رفتارهای خشونت‌آمیز هستند (Berkowitz, 2019: 67).

مرتون، آنومی و آسیب‌های اجتماعی را یک بیماری می‌داند؛ که محصول جوامع مدرن است. هنگامی که جامعه دست‌خوش تغییرات سریع می‌گردد، مرزهای هنجاری جامعه از بین می‌رود و این امر سبب افزایش جرم و بزهکاری می‌گردد. از آنجا که انسجام اجتماعی مبین ارتباط بخش‌های مختلف نظام اجتماعی است، بنابراین بیگانگی فرد با نهادها و ارزش‌های جامعه سبب انحراف و آسیب‌های اجتماعی می‌گردد (احمدی، ۱۳۹۴: ۴۶-۴۵). مرتون علت ریشه‌ای انحرافات اجتماعی^۱ را در شرایط ساختی جامعه می‌داند. وی تلاش

1. Social deviances

نمود تا به تبیین این مسئله پردازد که چرا و چگونه برخی از ساختارهای اجتماعی با اعمال فشار بر برخی از افراد جامعه، آنان را وادار به عدم همنوایی و انجام رفتارهای نابهنجار می‌کند (Parker & Mowen, 2015: 85).

به نظر مرتون افراد در فرایند اجتماعی شدن و به عنوان نتیجه آن می‌آموزند که چگونه اهداف فرهنگی مهم را بشناسند و در همان حال، وسایلی را که از نظر فرهنگی پذیرفته شده و مورد تأیید است برای رسیدن به آن اهداف برگزینند. هنگامی که امکان دستیابی به آن اهداف وجود نداشته باشد افراد به دنبال جانشینی می‌گردند. رفتار جانشین ممکن است نتیجه‌اش رفتار انحرافی باشد (Merton, 1968: 156).

آلبرت کوهن^۱ برای اولین بار در سال ۱۹۵۵ نظریه خرده‌فرهنگ بزهکاری را در کتاب کلاسیک خود یعنی پسران بزهکار بیان کرد. موضع اصلی کوهن این بود که رفتار بزهکارانه جوانان طبقه پایین در واقع اعتراضی علیه هنجارها و ارزش‌های فرهنگ طبقه متوسط است. از آنجایی که به خاطر شرایط اجتماعی آن‌ها نمی‌توانند به‌طور قانونی به موفقیت دست یابند، جوانان طبقه پایین تر نوعی تضاد فرهنگی را تجربه می‌کنند که کوهن آن را ناامیدی از پایگاه می‌نامد. در نتیجه، بسیاری از آن‌ها وارد باندهایی می‌شوند و رفتارهایی "مضر، بدخواهانه و منفی‌گرایانه" انجام می‌دهند.

کوهن معتقد است که والدین طبقه پایین تر از آموزش تکنیک‌های لازم برای ورود به فرهنگ غالب طبقه متوسط به کودکان ناتوان هستند. از پیامدهای این محرومیت می‌توان به ناتوانی‌های رشدی، ضعف مهارت‌های گفتاری و ارتباطی و ناتوانی در به تأخیر انداختن رضایت‌مندی اشاره کرد (Siegel, 2018: 217).

بر اساس نظریه فرصت‌های افتراقی کلوارد و اوهلین (۱۹۶۰) رفتار خشونت‌آمیز افراد به‌عنوان واکنش آن‌ها به انتظارات برآورده نشده و کمبود فرصت‌های اجتماعی در دستیابی به اهداف قابل تبیین است (Sherer & Sherer, 2011: 868). در این وضعیت، محله‌هایی که این جوانان در آن‌ها زندگی می‌کنند، مجوز هرگونه رفتار غیرقانونی و بزهکارانه‌ای را

1. Albert Cohen

دارند تا بتوانند به اهداف مدنظر خود دست یابند. بنابراین، ویژگی‌های ساختاری و فرهنگ حاکم بر مناسبات محله‌ای که جوانان در آن زیست می‌کنند، مشوق جوانان و گروه‌های بزهکار، برای انجام هرگونه رفتار و کنش غیرقانونی فراهم می‌نمایند (Berg & Stewart, 2009: 230).

بر اساس دیدگاه‌های نظری در حوزه خشونت، این پدیده به‌عنوان امری پیچیده و چندبُعدی تحلیل می‌شود که در سطوح فردی، نهادی و ساختاری ظهور می‌یابد. این نظریه‌ها نشان می‌دهند که خشونت نتیجه تعاملات پیچیده میان نابرابری‌های ساختاری، ناکامی‌های فردی و فرآیندهای یادگیری اجتماعی است و باید به‌عنوان پدیده‌ای ساختاری و اجتماعی درک و تبیین شود.

سؤالات پژوهش

- علل وقوع رفتارهای خشونت‌آمیز در بین دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم شهر کرج کدام‌اند؟
- چه شرایطی زمینه وقوع رفتارهای خشونت‌آمیز دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم شهر کرج را فراهم می‌کنند؟
- پیامدهای رفتارهای خشونت‌آمیز برای دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم شهر کرج چیست‌اند؟
- استراتژی‌های دانش‌آموزان دارای رفتارهای خشونت‌آمیز پسر مقطع متوسطه دوم شهر کرج کدام‌اند؟

روش شناسی

با توجه به اهداف، پرسش‌ها و استراتژی‌های تعیین شده، این پژوهش با روش کیفی و با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای^۱ انجام شده است. در نظریه زمینه‌ای، نظریه به‌طور مستقیم از داده‌هایی استخراج می‌گردند که در مراحل انجام پژوهش، بر اساس منطق خاصی گردآمده و تحلیل شده‌اند. شرکت‌کنندگان در این پژوهش، دانش‌آموزان پسر ۱۴ تا ۱۹ ساله دارای رفتارهای خشونت‌آمیز و مطلع از این رفتارها در مقطع متوسطه دوم نواحی ۴ گانه آموزش و پرورش شهر کرج در سال تحصیلی ۱۴۰۰/۱۴۰۱ می‌باشند.

شیوه انتخاب مدارس به این شکل بود که پس از هماهنگی و اخذ مجوزهای لازم از اداره کل آموزش و پرورش استان البرز، از هر ناحیه حداقل دو مدرسه انتخاب گردید و سعی شد در بین مدارس که به‌عنوان نمونه نهایی در نظر گرفته شدند؛ مدارس عادی دولتی، تیزهوشان، هنرستان کار و دانش، هنرستان فنی و حرفه‌ای و مدارس غیرانتفاعی وجود داشته باشند. همچنین از نظر موقعیت مکانی مدرسی انتخاب گردید که در مناطق بالای شهر، مناطق متوسط و نواحی حاشیه‌ای در نمونه نهایی وجود داشته باشند. انتخاب نمونه‌ها به‌صورت هدفمند و با در نظر گرفتن حداکثر تنوع و بر اساس ویژگی‌های سن، پایه و رشته تحصیلی، طبقه اجتماعی - اقتصادی و سپس نمونه‌گیری در خلال گردآوری داده‌ها و بر مبنای ظهور مفاهیم و مقوله‌ها، در راستای پرورش و اشباع مقوله‌ها و تکمیل نظریه در حال ظهور، انجام گردیده است.

در مطالعه حاضر، با ۳۶ نفر از دانش‌آموزانی که بر اساس سوابق انضباطی و گزارش‌های مکتوب از درگیری‌های خشونت‌آمیز در محیط مدرسه، سابقه و تمایل بیشتری به انجام رفتارهای خشونت‌آمیز داشتند، مصاحبه انجام شد. این رفتارها در سه مقوله خشونت کلامی، فیزیکی و سایبری طبقه‌بندی شده‌اند و انتخاب این دانش‌آموزان بر اساس سوابق انضباطی، گزارش‌های مستند و تکرار این رفتارها در محیط مدرسه صورت گرفته است.

پس از کدگذاری مصاحبه‌ها، کدهای مفهومی اولیه و مقوله‌ها استخراج و با استفاده از خروجی نرم‌افزار MAXQDA20 مدل نهایی در قالب شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر و پیامدهای خشونت‌ورزی نوجوانان استخراج و ترسیم گردید.

در پژوهش کیفی بجای اعتبار و روایی که در پژوهش کمی مطرح است، از معیار اعتمادپذیری^۱ یا قابلیت اعتماد استفاده می‌گردد. قابلیت اعتماد میزانی است که در آن می‌توان به یافته‌های یک تحقیق کیفی متکی بود و به نتایج آن‌ها اعتماد کرد (محمدپور، ۱۳۹۲: ۱۸۴). گوبا و لینکلن معیارهای قابلیت اعتماد را با این چهار معیار: اعتبارپذیری^۲، اطمینان‌پذیری^۳، انتقال‌پذیری^۴ و تصدیق‌پذیری^۵ در نظر گرفته‌اند (فلیک، ۱۳۹۱: ۴۲۰).

برای تحقق اعتبار پژوهش، چندین اقدام مؤثر انجام شد. نخست، حضور محقق در میدان به مدت قابل توجهی، امکان جمع‌آوری دقیق‌تر داده‌ها را فراهم کرد. همچنین، کنترل داده‌ها توسط اعضای میدان و برگشت داده‌ها به مصاحبه‌شونده‌ها به تأیید صحت اطلاعات کمک کرد. ارتباط مستمر با استاد راهنما و مشاور در مراحل مختلف پژوهش، و تحمل و شکیبایی محقق در مواجهه با چالش‌ها، از جمله مواردی بود که به ارتقای کیفیت اعتبار در این تحقیق منجر گردید. برای استفاده از زاویه دیدهای چندگانه و کاهش ارباب پاسخ‌های افراد دارای رفتارهای خشونت‌آمیز، از تکنیک مثلث‌بندی^۶ درون روشی استفاده شد. این روش شامل جمع‌آوری داده‌ها از چند منبع مختلف و تجزیه و تحلیل آن‌ها به‌طور هم‌زمان است تا اعتبار گزاره‌های نظری افزایش یابد (بلیکی، ۱۳۹۱: ۳۳۹).

در راستای رعایت اخلاق پژوهش نیز، در آغاز هر مصاحبه، مشارکت‌کنندگان به‌طور کامل در جریان فرایند و هدف پژوهش قرار گرفتند. مشارکت‌کنندگان آزادی کامل برای ورود و خروج در فرایند انجام مصاحبه‌ها داشتند. با تأکید بر ناشناختگی و محرمانه ماندن

-
1. Truthworthiness
 2. credibility
 3. dependability
 4. transferability
 5. confirmability
 6. Triangulation

گفتگوها، موافقت با ضبط مصاحبه‌ها دریافت شد و به مشارکت‌کنندگان اطمینان داده شد،^۱ که پس از پیاده‌سازی متن گفتگوها، محتوای فایل در جایی منتشر نخواهد شد. در نهایت به خاطر رعایت حریم شخصی مشارکت‌کنندگان، اسامی در مصاحبه‌ها به صورت مستعار ذکر گردید.

یافته‌های پژوهش

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش ۳۶ نفر (۳۲ نفر معادل ۸۹ درصد دارای رفتارهای خشونت‌آمیز و ۴ نفر معادل ۱۱ درصد از دانش‌آموزان مطلع) بوده‌اند. ۴۱/۶ درصد مشارکت‌کنندگان در رشته‌های فنی و کار و دانش و ۵۸/۴ درصد در رشته‌های نظری (علوم ریاضی، علوم تجربی و علوم انسانی) تحصیل می‌کردند. دامنه سنی آنها بین ۱۵ تا ۱۹ سال و میانگین سنی ۱۷/۰۲ سال بود. از نظر قومیتی اکثریت مشارکت‌کنندگان معادل ۵۳ درصد ترک، ۲۰ درصد فارس، ۱۱ درصد لر، ۸ درصد بومی کرج و ۸ درصد دیگر مربوط به قومیت‌های کرد، شمالی و عرب بوده‌اند. در خصوص پایگاه اقتصادی و اجتماعی^۱ پاسخگویان و خانواده‌های آنها، اکثریت پاسخگویان معادل ۶۱ درصد مربوط به طبقات پایین جامعه، ۳۱ درصد مربوط به طبقه متوسط و ۸ درصد آنها مربوط به طبقه بالای جامعه بوده‌اند.

پس از پیاده‌سازی متن کلیه مصاحبه‌ها در پایان هر مصاحبه و غربالگری آنها، تعداد ۵۳ کدباز (مفاهیم) استخراج و در مرحله بعدی در ۱۴ کد محوری (مقوله) نهایی گردیدند. خشونت نوجوانان علاوه بر زیان‌های فردی، عوارض منفی اجتماعی نیز دارد. افراد خشن در همه مراحل زندگی، رفتارهای خشونت‌آمیز را برای حل تنش‌ها و تعارض‌ها بکار می‌برند و باعث تداوم چرخه خشونت در همه حوزه‌های زندگی می‌شوند. مقوله مرکزی پژوهش تحت عنوان «خشونت به مثابه واکنش فرد به برانگیختگی عصبیت» نام‌گذاری

۱- برای تعیین پایگاه اقتصادی و اجتماعی مشارکت‌کنندگان، ملاک‌های اشتغال والدین، وضعیت مسکن، محله سکونت و سواد والدین در نظر گرفته شده است.

گردید. چون خشونت و اعمال آن به‌نوعی نمایان‌گر فروپاشی کنشگر به‌خاطر شرایط نامناسب زندگی است که فرد بر اثر فشارهایی که در موقعیت‌هایی مختلف احساس می‌کند، واکنش‌های خشونت‌آمیزی از خود نشان می‌دهد. در نهایت مدل پارادایمی خشونت در قالب نمودار شماره ۱ ترسیم‌گر دیده است.

شرایط علی^۱

به حوادث، رویدادها و اتفاق‌هایی که منجر به وقوع و گسترش پدیده‌ای می‌شود دلالت دارد (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۱: ۱۰۱). شرایط علی به‌صورت مستقیم بر وقوع پدیده تأثیر می‌گذارد. پدیده در رویکرد گزند تئوری، همان موضوع مورد مطالعه یا ایده محوری پژوهش را شکل می‌دهد. در این تحقیق «سبک فرزندپروری والدین»، «مشکلات اقتصادی»، «نمایش هویت قلدرمآبانه»، و «نابسامانی خانوادگی» به‌عنوان شرایط علی و علل خشونت‌ورزی نوجوانان شناسایی شده‌اند.

سبک سختگیرانه فرزندپروری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد؛ شیوه‌های فرزندپروری و سبک تربیتی والدین نقش اساسی در وقوع خشونت دانش‌آموزان داشته است. معروف‌ترین سبک‌های فرزندپروری را بامریند بیان کرده است. طبق نظر وی چهار شیوه فرزندپروری وجود دارد: مقتدرانه^۲، مستبدانه^۳، سهل‌گیرانه^۴ و غفلت^۵. این چهار شیوه بر اساس دو بعد کنترل یا درخواست و پاسخگویی انجام می‌شود (Baumrind, 1991).

-
1. Causeual conditions
 2. Authoritative
 3. Authoritarian
 4. Permissive
 5. Neglect

برای نمونه رامین (کد ۳۱) که به خاطر اعتیاد پدر همزمان با تحصیل، کار هم می‌کند و رفتارهای خشونت‌آمیز فراوانی طی سال‌های گذشته داشته است، در این ارتباط می‌گوید:

«والدین وقتی با تندی امر و نهی می‌کنن که سمت دود و الکل نرید، بچه بیشتر کنجکاو میشه...».

در سنین نوجوانی مکانیسم کنترل فرزندان لازم هست از حالت دستوری و نظارت مستقیم به سمت نظارت غیرمستقیم همراه با درک و همدلی والدین با نوجوانان باشد. رفتار منطقی و معتدل با فرزندان و پرهیز از سخت‌گیری‌های بی‌مورد در محیط خانواده می‌تواند فرزندان را موفق، همراه با سلامت در ابعاد مختلف اجتماعی و روانی به دنبال داشته باشد و بر عکس، محصول سخت‌گیری‌ها، فرزندان را عقده‌ای و خشونت طلب است.

سالار (کد ۱۶) یکی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش که دارای رفتارهای خشونت‌آمیز در محیط مدرسه است در این خصوص می‌گوید:

«بخصوص وقتی خانواده‌ها گیر دادن الکی داشته باشند، افرادی که خانواده بهشون گیر دادن و سخت‌گیری داشتن، همه بچه هاشون بی‌اعصاب و خراب شدن...».

ماهان (کد ۲۸) که دارای خشونت و به قول خودش افکار غیرمنطقی دارد، در این خصوص می‌گوید:

«به یادگیری از اطرافیان هم ربط داره ممکنه بابای خانواده خشونت داشته باشه و یا الگوبرداری از برادر، پدر، عمو اینا خیلی مهم هستن، اگر این افراد موفق باشند تأثیر مثبت میزازه و اگر افراد لاتی باشند، بچه‌ها هم لات میشن...».

دو شیوه فرزندپروری سهل‌گیرانه و سختگیرانه بر گرایش فرزندان به خشونت تأثیر دارند. هر چند شیوه سهل‌گیرانه آسیب کمتری دارد، اما این کم‌توجهی والدین در تربیت فرزندان مشکلاتی در روابط عاطفی با فرزندان ایجاد می‌نماید. از طرف دیگر اعمال سبک تربیتی مستبد در روابط خانوادگی و استفاده از اجبار، تنبیه و مواخذه فرزندان نیز، موجبات

کاهش سازگاری، سردی عواطف بین والدین و فرزندان و مشکلات رفتاری می‌شود که این خلأ عاطفی منجر به گرایش به سمت گروه‌های همسال نیز خواهد شد.

نمایش هویت قلدرمآبانه

نمایش هویت قلدرمآبانه اصطلاحی است که در طول انجام مصاحبه‌ها و تحلیل آن‌ها شکل گرفت و تقریباً در متن گفتگوی همه مشارکت‌کنندگان مورد اشاره قرار می‌گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد، دانش‌آموزان برای اینکه هویت برتری، برای خود در بین همکلاسی‌ها و دیگر دانش‌آموزان مدرسه کسب نمایند، با اعمال خشونت به دنبال هویت یابی از طریق قلدری و زورگویی بوده‌اند. همچنین داشتن سطحی از خشونت‌ورزی به مثابه راهی برای بقا در جامعه خطرناک تاکید شده است (مشونیس، ۱۳۹۷: ۳۱۷). عرفان (کد ۲۲) که در گذشته رفتارهای خشونت‌آمیز فراوانی داشته، اما جدیداً روبراه شده است در این ارتباط می‌گوید:

«خشونت به خاطر عشقه است. بیشتر بچه‌ها در این فاز هستن، از نظر علمی معنی نداره، اما در فرهنگ این محله‌ها هست تا بهشون بگن لات، خیلی‌ها روی صورت و پشت سر، خط می‌اندازند تا معروف بشن، زنجیر می‌ندازن؛ اندازه زنجیر حیوان، تا بگن این فلانی هست نزدیکش نرید چاقو می‌زنه...».

نعیم (کد ۳۵) مشارکت‌کننده مطلع که به خاطر تفاوت قومی و زبانی، قربانی رفتارهای خشونت‌آمیز فراوانی در محیط مدرسه شده است در این ارتباط می‌گوید:

«دنبال دیده شدن در محله و مدرسه هستن، وقتی اسم اینجاها میاد (مدرسه، محله) به اسم اینها بشناسن شون...».

سبحان (کد ۲۳) که ادعای سلطان بودن در مدرسه و محله دارد، در این ارتباط می‌گوید:

«علتش خودنمایی برای دانش‌آموزان پایه‌های پایین‌تر هست. می‌خوامم بگم من گنده مدرسه هستم. ما یک اکیپیم می‌گفتیم ما رئیس مدرسه هستیم...».

نمایش هویت قلدرمآبانه و بکارگیری خشونت به نوعی روشی برای اجتناب از قربانی شدن است، چون در محیط‌هایی که روابط مبتنی بر زور و قدرت فیزیکی پذیرفته شده است، به نوجوانان می‌آموزد ایجاد درگیری و قلدری شیوه مناسبی برای قوی شدن و در امان ماندن است (همان: ۳۳۳).

از طرف دیگر چون بعضی افراد از راه‌های صحیح و اصولی نمی‌توانند به معروفیت مورد نظرشان برسند، با بکارگیری روش‌های خشونت‌آمیز به دنبال کسب وجهه و هویت برتر و متمایزی برای خودشان هستند.

مشکلات اقتصادی

تجزیه و تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد، ریشه بسیاری از خشونت‌های دانش‌آموزان در محیط مدارس، مربوط به شرایط زندگی و مشکلات اقتصادی است، بگونه‌ای که بیشتر دانش‌آموزان بخصوص طبقه متوسط و پایین جامعه مجبور به انجام کارهای دستمزدی از قبیل کار در رستوران‌ها و دیگر کارهای خدماتی هستند تا از این طریق هزینه زندگی‌شان تأمین نمایند. از این جهت، این قبیل افراد در تنگنا بوده و از آستانه تحمل پایین‌تری برخوردار هستند.

توحید (کد ۱۰) یکی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش که سابقه زیادی در خشونت کلامی و فیزیکی دارد، در این خصوص می‌گوید:

«این سال‌ها اقتصاد خانواده‌ها اصلاً خوب نیست، یکی کار نیست، دومی پول

نیست. نمی‌تونن نیازهای مالی بچه‌هاشون تأمین کنند. به همین خاطر بی‌پولی به

بچه فشار میاره می‌رن خلاف می‌کنن، دعوا درست می‌کنن...».

رامین (کد ۳۱) که به خاطر اعتیاد پدرش همزمان با تحصیل، کار هم می‌کند و

رفتارهای خشونت‌آمیز فراوانی طی سال‌های گذشته داشته است، در این ارتباط می‌گوید:

«آدمی که کار می‌کنه بی‌حوصله میشه، کم‌انرژی میاد مدرسه درس بخونه و

انگیزه نداره توی مدرسه، بچه‌ها سر به سرش می‌زارن و این دعوا میشه...».

بنابراین مشکلات زندگی در حوزه اقتصاد خانواده، باعث دغدغه و کاهش آستانه تحمل افراد گردیده، بگونه‌ای که دانش‌آموزان در سنین دبیرستان به جای اینکه به رسالت اصلی خود که تحصیل است بپردازند، نزدیک به ۳۰ درصد آن‌ها به اجبار برای تأمین معیشت خود و خانواده وارد بازار کار شده‌اند و با آسیب‌های فراوانی از جمله خشونت‌ورزی مواجه هستند.

نابسامانی خانوادگی

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که خانواده دانش‌آموزان به جهت مواجهه با تحولات مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی نسبت به گذشته، در انجام کارکردهای خود تا حدودی ناتوان شده است و نمی‌تواند بر تربیت فرزندان تمرکز داشته باشند. منصور (کد ۳۶) که سوابق رفتارهای خشونت‌آمیز فراوانی دارد در این ارتباط می‌گوید:

«خانواده خیلی تأثیر داره، وقتی که بین شون تفاهم نباشه، درگیری زیاد داشته باشن، روی ذهن بچه کار می‌کنه و تأثیر منفی روی ذهن می‌مونه، این‌ها هم الگو برداری می‌کنن میان سر بچه‌ها خالی می‌کنن...».

توحید (کد ۱۰) یکی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش که سابقه زیادی در خشونت کلامی و فیزیکی دارد، در این خصوص می‌گوید:

«با دعوای پدر و مادر در خانواده، اعصاب بچه هاشون خراب میشه این‌ها بدبختن مثلاً خونه دعوا می‌کنن، پدر و مادرش پول بهش نمی‌دن برای خودم اینجوری پیش اومده...».

در خانواده‌هایی که طلاق از هم گرفته‌اند و سازمان خانوادگی دچار آسیب شده است، باعث ورود فرزندان آن‌ها به آسیب‌های اجتماعی شده است.

رشید (کد ۱۷) یکی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش که به گفته خودش سیگاری و اعصاب پایینی دارد، در این خصوص می‌گوید:

«جدایی والدین از هم خیلی مهمه، فردی که کمبود محبت داره، پدر و مادر

نداره چیزی برای از دست دادن نداره...».

بر اساس یافته‌های پژوهش این گونه استنباط می‌شود که خانواده به عنوان کانون اصلی تربیتی که نقش جامعه‌پذیری فرزندان بر عهده دارد کمرنگ شده است. همچنین به خاطر فردگرایی ایجاد شده بر اثر گسترش فضای مجازی یافته‌ها نشان می‌دهند تعامل بین والدین و فرزندان کاهش یافته و شاهد از بین رفتن صمیمیت و محبت‌های درون خانوادگی هستیم. خانواده، بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی در جامعه است که اندیشمندان اجتماعی به عنوان «گهواره شهروندی» از آن تعبیر می‌کنند، زیرا نظم اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جامعه را شکل می‌دهد (Ljunge, 2015: 5). نهاد خانواده در جهان و ایران با سرعت چشمگیری در حال دگرگونی است. پدیده‌ای که در سطح جهانی، برخی با عنوان «مرگ خانواده» از آن یاد کرده‌اند و جامعه‌شناسان ایرانی تحت عنوان «بازسازی خانواده» از این دگرگونی تعبیر می‌کنند (لیبی، ۱۳۹۳: ۲۹).

شرایط زمینه‌ای

تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های عمیق کیفی با دانش‌آموزان مصاحبه شونده نشان می‌دهد، عواملی مانند «تعصب ورزی» و «قلدری‌های مجازی» زمینه ساز ورود آن‌ها به رفتارهای خشونت‌آمیز بوده است و این مقوله‌ها بستر و شرایط زمینه‌ای پژوهش را تشکیل داده‌اند.

تعصب ورزی

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد یکی دیگر از علت‌های اصلی وقوع خشونت و درگیری در بین دانش‌آموزان، تعصب ورزی آن‌ها نسبت به پدیده‌هایی نظیر مسائل ناموسی و خانوادگی، دوستان، هم محله‌ای‌ها و حتی در بین مدارس مانند تیزهوشان به خاطر رقابت‌های درسی و تحصیلی می‌باشد.

حبیب (کد ۲۹) که در مدرسه تیزهوشان درس می‌خواند و شناخت جامعی از خشونت‌ورزی دانش‌آموزان دارد، در این خصوص می‌گوید:

«یاد گرفتن که اگر کسی، فحش به مادر داد، باید دعوا کنند، می‌گه باید یک چک بزنم، شاید هم اصلاً بهش فکر نکرده و فرد عصبانی هم نشده، اما اینو غیرت و فرهنگ می‌دانند، می‌گن باید این کار را بکنم حال طرف را بگیرم...».

سبحان (کد ۲۳) که ادعای سلطان بودن در مدرسه و محله دارد، در این ارتباط می‌گوید:

«فحش دادن تکیه کلام بچه‌هاست من در برابر این فحش‌ها به طرف می‌گم حرفت را پس بگیر و معذرت خواهی کن یا مجبورم باهات دعوا کنم. چون مغز من نمیکشه باید بهش بفهمونم کارش اشتباه بوده هر چند طبیعت انسان فحش دادن داره...».

مشارکت کنندگان این پژوهش تعصب شدیدی نسبت به خانواده خود داشته‌اند و برای توجیه تعصب ورزی خود باز هم، به مقدس‌ترین عنصر خانودگی (شیر مادر) برای ایجاد خشونت متوسل شده‌اند. از طرفی دیگر تعصب به محله زندگی و حفاظت همه جانبه از آن نیز منجر به خشونت‌های جمعی شده است.

سالار (کد ۱۶) یکی از مشارکت کنندگان این پژوهش که دارای رفتارهای خشونت‌آمیز در محیط مدرسه است در این خصوص می‌گوید:

«وقتی دو تا بچه با هم درگیر بشن اسم افراد نمی‌برن که امیر به محمد کتک زده، می‌گن بچه‌های اکبرآباد با ترک آباد دعوا کردن، ما مجبوریم جلو ببریم. دو تا محل روی هم می‌ریزن فردا می‌گن بچه‌های اکبرآباد کتک خوردن آبروی محله وسط هست...».

معمولاً تعصب در بین افرادی بیشتر دیده می‌شود که شخصیت اقتدار طلبی دارند (مشونیس، ۱۳۹۷: ۱۶۴). این افراد دارای تعصب شدیدی بوده و به هنجارهای عرفی جامعه تقید بالایی دارند. حساسیت و تقدس بخشیدن بیش از حد بر یک پدیده، موجب تعصب بر آن نیز می‌شود. وقتی پدیده‌ای در یک محیط به ارزش تبدیل می‌شود، در تعاملات اجتماعی، هنگام اختلاف و درگیری، اولین جایی که مورد توهین قرار می‌گیرد، همین امورات با ارزش هستند. در جامعه ایرانی خانواده و ناموس پرستی و در مرتبه‌های بعدی

تعلقات محلی، منطقه‌ای و زبانی از ارزش‌های اصلی هستند که معمولاً در درگیری بین افراد و در فحاشی‌ها مورد هجمه قرار می‌گیرند و به خاطر دفاع از این حریم‌ها، خشونت‌های بیش‌تری را به دنبال داشته است.

قلدری‌های مجازی

طی سال‌های اخیر با تغییر در سبک زندگی و آموزش مجازی در مدارس و استفاده همه دانش‌آموزان از گوشی‌های هوشمند با نوع جدیدی از خشونت‌ورزی مواجه هستیم که تحت عنوان خشونت مجازی از آن یاد می‌شود و افراد قلدر برای آزار رساندن و زورگویی به همسالان و همکلاسی‌های خود در بستر فضای مجازی این شکل از خشونت را انجام می‌دهند.

پرویز (کد ۴) که دارای رفتارهای خشونت‌آمیز و علاقمند به اینستا، کلیپ خنده دار، جنگی و لایو است در این خصوص می‌گوید:

«بچه‌ها از درگیری خودشون فیلم می‌گیرن و استوری می‌کنن، دوباره درگیری می‌شه، یا کلیپ‌های لاتنی نگاه می‌کنند و فاز لاتنی می‌گیرند تا فالوور جمع کنند و با تبلیغات، درآمد کسب کنند. جملات لاتنی توی اینستا یاد می‌گیرند و از این طریق دعوا می‌کنند...»

منصور (کد ۳۶) که سوابق رفتارهای خشونت‌آمیز فراوانی دارد در این ارتباط می‌گوید:

«بعضی‌ها از کلیپ‌های خشونت‌آمیز که در فضای مجازی پخش می‌شه، الگو برداری می‌کنن، می‌رن دعوا راه می‌اندازن خودشون فیلم می‌گیرن پخش می‌کنن مثلاً استوری می‌زنه لایو می‌زنه که من فلانم. آبروی خانواده در نظر نمی‌گیره بگه من کی ام. می‌گه فلانی زدم چکار کردم...»

امید (کد ۹) که خودش هم خیلی اهل خشونت است در این ارتباط می‌گوید:

«فضای مجازی آدم را بزرگ می‌کنه و یک غروری ایجاد می‌کنه و بچه‌ها از اونجا یاد می‌گیرن و میان در مدرسه اجرا می‌کنن، دعوا می‌کنن دنبال اسم و رسم هستن تا اسمشون پخش بشه...»

بر اساس یافته‌های پژوهش الگوبرداری از محتواهای خشونت‌آمیز فضای مجازی، تشدید کننده خشونت‌ها در فضای واقعی و مدارس شده است. همچنین نتایج مطالعات نیز نشان می‌دهد، نوجوانان هر چه خشونت بیشتری در رسانه‌ها و فضای مجازی ببینند، بیشتر به سمت محتواهای خشن متمایل شده و همان صحنه‌هایی که در محتواهای خشونت‌آمیز می‌بینند، در مدارس پیاده می‌نمایند. همچنین از طرفی دیگر رواج خشونت در فضای مجازی، سبب عادی شدن این گونه رفتارها و حساسیت زدایی از آن‌ها را به دنبال دارد (مشونیس، ۱۳۹۷: ۳۳۲).

شرایط مداخله گر^۱

در این تحقیق مقوله‌های «ناکارآمدی مدارس» و «کاهش سطح تاب‌آوری» به عنوان شرایط مداخله گر تعیین شدند.

ناکارآمدی مدارس

یافته‌های این بخش از پژوهش نشان می‌دهند، مدارس کارآمدی و جاذبه لازم برای دانش‌آموزان نداشته و دانش‌آموزان تجارب منفی و ناخوشایندی از رفتار و عملکرد کادر اداری و آموزشی در مدارس شاهد بوده‌اند.

مجتبی (کد ۳۲) که تجربه تلخ خفت‌گیری و از دست دادن گوشی‌اش در گذشته دارد در این ارتباط می‌گوید:

«اگر عوامل مدرسه زیاد گیر بدن ما هم بیشتر لج می‌کنیم من از معلم مون پرسیدم چرا نباید گوشی بیاریم گفت چشم و گوش بچه‌ها باز می‌شه. ما ۱۸ سال مون هست وقتی جلوی یک گوشی ساده می‌گیرن بچه حرصش می‌گیره و می‌ره دیوار مدرسه را خراب می‌کنه یا با همکلاسی هاش درگیر می‌شه...»

عرفان (کد ۲۲) که در گذشته رفتارهای خشونت‌آمیز فراوانی داشته، اما جدیداً روبراه شده است در این ارتباط می‌گوید:

«سیستم آموزشی ما فشل هست از اول صبح که پا می‌زاری مدرسه، همه‌اش گیر دادن هست چرا پیراهن شما اون آرم داره چرا موهات این مدلی زدی چرا ساعت میاری چرا شلوارت لشه، این‌ها باعث اعصاب خوردی و درگیری در مدرسه می‌شه...».

بر اساس یافته‌های پژوهش به نظر می‌رسد محیط مدرسه برای دانش‌آموزان چندان جذاب و شادی آفرین نیست، دانش‌آموزان از طریق آسیب رسانی و ایجاد خشونت، به دنبال راهی برای خالی کردن فشارهایی هستند که بر اثر سخت‌گیری عوامل مدرسه و فشار درس خواندن و شرکت در آزمون‌ها احساس می‌کنند. هر چند داشتن انگیزه قوی باعث مشغولیت در انجام موفقیت آمیز راه فعالیت‌های درسی می‌شود، اما بی‌انگیزگی عاملی برای خشونت‌ورزی و اختلال در فرایند تعلیم و تربیت در مدارس شده است.

کاهش سطح تاب‌آوری

بر اساس یافته‌های پژوهش یکی دیگر از علل اصلی خشونت‌ورزی دانش‌آموزان، کم آوردن در برابر شرایط و تغییرات ناگهانی است که در ارتباطات روزمره بوجود می‌آید. برخورداری از سطح مطلوبی از تاب‌آوری اجتماعی به افراد این امکان را می‌دهد که در مقابل مشکلات و فشارهای ناگهانی محیطی و اجتماعی رفتار مناسبی انجام دهند، بگونه‌ای که توانایی تحمل و سازگاری با تغییرات داشته باشند.

رحیم (کد ۳۴) که سابقه دعوا و پرداخت دیه دارد، در این خصوص می‌گوید:
«همین دیروز با یکی درگیر شدم در را براش باز کردم به خاطر اینکه وسیله دستش بود، بعد که رفت به من فحش داد. فکر کرد من مانعش شدم نمی‌دونست می‌خواستم کمکش بکنم با هم به صورت لفظی درگیر شدیم. البته اونم اعصابش از جای دیگری خورد بود...».

شرایط بیش از دو ساله کرونایی و آموزش مجازی نیز سطح بردباری نوجوانان را پایین آورده و البته آسیب‌های جدی بر کیفیت آموزشی گذاشته است.

آبتین (کد ۲۶) که در دوران کرونا پدرش را از دست داده، در این خصوص می‌گوید:
«کرونا که شده خیلی در برابر مشکلات ضعیف شدیم، از نظر درسی هم افت کردیم، مثلاً معلم می‌خواهد یک امتحان از ما بگیرد، برامون خیلی سخته، برای همین با کلی اعتراض و ناراحتی و ناامیدی واکنش نشون می‌دهیم...».

از مصاحبه‌های بالا استنباط می‌گردد این نوع برخورد افراد در تعامل با دیگران و واکنش سریع نشان دادن ریشه در کاهش سطح تاب‌آوری اجتماعی و تحریک‌پذیری افراد دارد. تاب‌آوری به معنای کسب مهارت‌ها و توانمندی‌هایی است که افراد قادر می‌شوند در مقابل موقعیت‌های چالش برانگیز، توانایی سازگاری با شرایط جدید داشته باشند. همچنین تاب‌آوری تطابق با پیامدهای مثبت هیجانی، عاطفی و شناختی است (حسن‌زاده گبلو، ۱۳۹۸: ۱۴). در این پژوهش دانش‌آموزان به خاطر مسائل مختلف زندگی و اثرات کرونا با چالش‌هایی مواجه گردیده‌اند که فقدان مولفه‌های مهارت ورزی و تاب‌آوری اجتماعی منجر به دعوا و درگیری در بین دانش‌آموزان شده است.

راهبرد (استراتژی) کنش / کنش متقابل^۱

در این پژوهش قلدرنمایی، انکار خشونت‌ورزی و و گفتگو راهبردهایی بوده است که دانش‌آموزان دارای رفتارهای خشونت‌آمیز بکار برده‌اند:

گفتگو (بحث و جدل به منظور حل تعارض)

بر اساس یافته‌های پژوهش در بین بیشتر مشارکت کنندگان در پژوهش، نخستین واکنش‌ها در مقابل برانگیختگی فرد در مقابل یک موقعیت ناراحت کننده، شروع به گفتگو با طرف مقابل بوده است. بدین معنی که مشارکت کنندگان از طریق بحث و جدل به دنبال راه حلی برای جلوگیری از ورود به درگیری فیزیکی بوده‌اند، این بحث و جدل به نوعی خشونت کلامی هم محسوب می‌شود که در مواردی از طریق همین گفتگوها خشونت بین افراد پایان می‌یابد و در مواردی دیگر، خشونت از سطح کلامی فراتر رفته و به

خشونت فیزیکی کشیده شده است. از آنجایی که بخش بیشتری از درگیری‌ها بین دوستان و همسالان اتفاق می‌افتد، بنابراین گفتگوی افراد با یکدیگر در خصوص علایق و انتظارات می‌تواند چارچوب و قواعدی برای رفتارهای بعدی تعیین نماید.

ماهان (کد ۲۶) یکی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش که بر تأثیر دوستان در کاهش رفتارهای خشونت‌آمیزش تأکید دارد، در این خصوص می‌گوید:

«گفتگو مشکلات را کم می‌کنه طرف مقابل متوجه می‌شه که علایق و حساسیت من روی چی هست، اونم حریم‌ها رعایت می‌کنه...».

خشونت در مقابل خشونت

نمایش قلدری و کسب هویت قلدرمآبانه یکی دیگر از راهبردهایی است که دانش‌آموزان دارای رفتارهای خشونتی بکار می‌گیرند، بخصوص زمانی که اهداف مشخص و انگیزه لازم برای تحصیل نداشته باشد، سمت هنجار شکنی و نادیده گرفتن قواعد و مقررات مدرسه می‌روند و در این میان در تعاملات با دیگران رفتارهایی نامتعارف و زورگویانه در پیش می‌گیرند:

در مواردی نافرمانی از دستورات، آموزش و قواعد کلاسی یک معلم نیز برای دانش‌آموزان کسب وجهه به دنبال دارد:

سالار (کد ۱۶) یکی از مشارکت‌کنندگان این پژوهش که دارای رفتارهای خشونت‌آمیز در محیط مدرسه است در این خصوص می‌گوید:

«معلم‌هایی داریم که حرف‌های زشت می‌زنند یا سخت‌گیری می‌کنند، منم از کلاس شون بیرون می‌روم افرادی که مثل من غیرت دارند پشت سر من میان بیرون...».

نوجوانان برای رسیدن به خواسته‌های خود، از زور و تهدید استفاده می‌کنند، همچنین در مواردی دعوای ساختگی ایجاد می‌کنند تا از این طریق موقعیت برتر خود را به نمایش بگذارند.

انکار خشونت‌ورزی

یکی دیگر از استراتژی‌های نوجوانان، سعی در تقلیل و یا رد کردن انتساب، هرگونه خشونت‌ورزی به خودشان است و تلاش می‌کنند رفتارهای خود را توجیه و در مواردی حتی انکار می‌کنند.

روزبه (کد ۲۷) که بیشتر رفتارهای خشونت‌آمیز کلامی دارد، در این ارتباط می‌گوید:

«افراد تلقین می‌کنن که کاری نکردن، همه افراد به دنبال این هستند که بگن

فرد خشنی نیستن ...».

از آن جایی که داشتن خشونت در جامعه امری مورد تأیید نیست، بنابراین نوجوانان خشونت‌ورزی را در این سن و جهت کسب امتیازات بکار می‌گیرند و سعی می‌کنند به شکل‌های مختلف خشونت‌ورزی خود را از خانواده، عوامل مدرسه و غیره پنهان کنند و یا انکار نمایند، اما این ویژگی رفتاری در بلند مدت جزء عادات رفتاری آن‌ها می‌گردد.

پیامدها^۱

در این مقوله «آسیب‌های روانی»، «پشیمانی و حسرت» و «تنبیه» پیامدهایی هستند که افراد خشونت‌ورز با آن‌ها مواجهه شده‌اند.

آسیب‌های روانی

یکی از پیامدهای منفی خشونت‌ورزی که در اکثر مصاحبه‌ها استخراج گردید، ناراحتی، پشیمانی و احساس‌های ناخوشایندی بود که در ابعاد مختلف، افراد در این پژوهش را آزار می‌داد.

علیرضا (کد ۲۱) که بیشتر نسبت به دانش‌آموزان غریبه در مدرسه حساسیت دارد، در

این ارتباط می‌گوید:

«خشونت آدم را کینه جو می‌کنه از طرفی هم خانواده و خود فرد ناراحت و

افسرده می‌شن، پدر و مادر باید برن گریه کنن رضایت بگیرن بی غیرتی می‌شه ...».

رامین (کد ۳۱) که به خاطر اعتیاد پدرش همزمان با تحصیل، کار هم می‌کند و رفتارهای خشونت‌آمیز فراوانی طی سال‌های گذشته داشته است، در این ارتباط می‌گوید:

«کلاً برنامه زندگی آدم بهم می‌ریزه، بهش می‌گن اراذل ساعت چهار صبح می‌خوابه ساعت دو بعد از ظهر بیدار می‌شه دنبال کار و هدفی نمی‌ره. همه‌اش به فکر خشونت است آخر که سنش بالا می‌ره و می‌بینه هم ازش ناراحت هستن و کینه دارن می‌خواد خانواده تشکیل بده نمی‌تونه و خیلی ضرر می‌بینه ...».

تنبيه

تنبيه به شكل‌های مختلف از ديگر پیامدهای رفتارهای خشونت‌آمیز در مدارس و برای مرتکبان آن بوده است.

پارسا (کد ۶) که سابقه دعوای زیادی دارد، در این ارتباط می‌گوید:

«در مدرسه تعهد می‌گیرن، نمره انضباط مون هم کم می‌کنند، اخراج موقت یا کامل هم هست ...».

رحیم (کد ۳۴) که سابقه دعوا و پرداخت دیه دارد، در خصوص تجربه تلخ پس از درگیری‌اش می‌گوید:

«حداقل تا دو هفته خونه و خانواده ما در فضای عجیب غم و ناراحتی قرار گرفتن، خیلی سرزنشم کردن. در خانواده بی‌اعتبار میشی، بهت احترام نمی‌زارن ...».

یکی دیگر از پیامدهای خشونت‌ورزی در مدارس، تنبيه تحصیلی می‌باشد که به شکل‌های مختلفی از قبیل اخراج توسط سیستم آموزشی، اخراج توسط والدین، اقدام به ترک تحصیل توسط خود دانش‌آموز و افت تحصیلی و ناتوانی در دریافت مدرک بوده است.

کامیار (کد ۱) یکی از مشارکت‌کنندگان مطلع در این پژوهش می‌گوید:

«این افراد خودشون ترک تحصیل می کنند، خانواده بچه ها را به خونه راه نمی دهند

میگن جات داخل خونه نیست بچه ها را از مدرسه اخراج می کنند تا کار کنند ...».

در مجموع یافته های پژوهش نشان می دهد همه افراد دارای رفتارهای خشونت آمیز، به نوعی هر یک از شکل های پیامدهای ذکر شده تجربه کرده اند و نوجوانان مطلع در این پژوهش نیز به مواجهه افراد نابهنجار با تحقیر، تنبیه و طرد اجتماعی اشاره داشته اند.

پشیمانی و حسرت

یکی دیگر از مقولاتی که از متن گفتگوهای اکثریت مشارکت کنندگان استخراج گردید، مقوله پشیمانی و حسرت به خاطر انجام این رفتارها و عمر سپری شده بی حاصل بود و به عنوان یکی دیگر از پیامدهای منفی در مصاحبه ها بیان می شد. این مشارکت کنندگان از انجام کارهای انجام شده قبلی خود پشیمان بودند و خیلی از آنها در حسرت بازگشت به سن قبل از شروع خشونت ورزشی شان بودند، هر چند اکثریت آنها در خصوص خشونت به خاطر مسائل ناموسی اصلاً پشیمان نبودند و اظهار می داشتند در صورت مواجه شدن با همچنین موقعیتی مجدد به خشونت متوسل می شوند.

محمود کد (۳) که فردی خشن و در حال درگیری لفظی با یکی از دانش آموزان در گوشه ای از مدرسه بود، در این ارتباط می گوید:

«خشونت زیبایی صورت از بین می بره احتمال کتک خوردن داره، احتمال از

دست دادن اعضای بدن داره، دوست دارم به بچگی هشت سالگی ام برگردم ...».

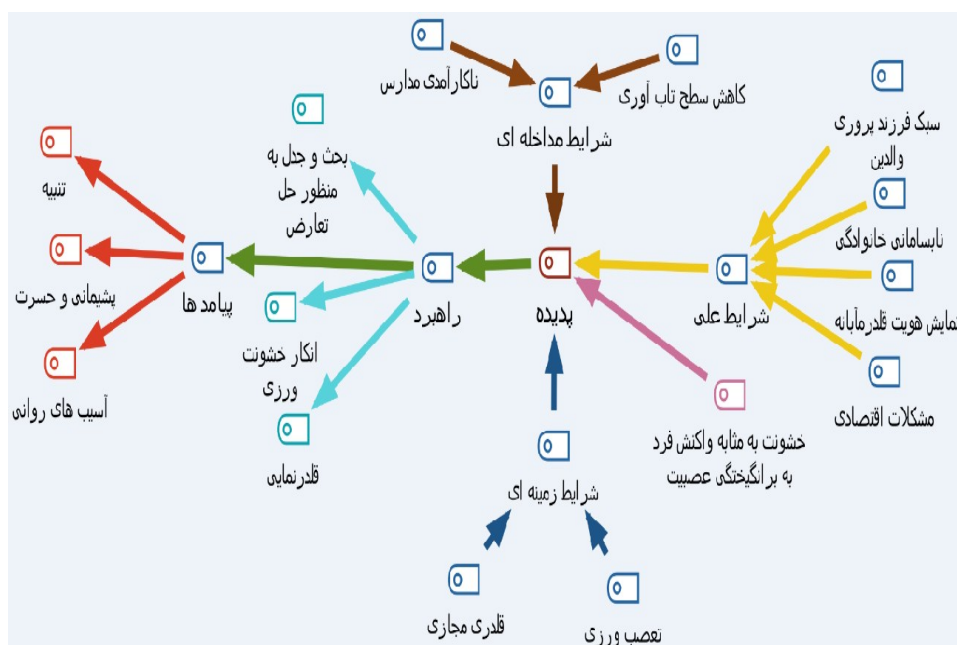
کیان (کد ۷) یکی از دانش آموزان پرخاشگر و بی انگیزه به امر تحصیل که تجربه چهار سال سابقه کارگری در تهران و زندگی جداگانه از والدینش دارد، در این خصوص می گوید:

«خدا نکنه آدم به این روز بیفته، می سوزه اینقدر حرص می خوره این همه

پول الکی به کسی بدی، الان دماغ شده ۱۲۰ میلیون که می تونی باش کار و

کاسبی راه بندازی ...».

بر اساس یافته‌های پژوهش دانش‌آموزان دارای رفتارهای خشونت‌آمیز با طیفی از پیامدهای مختلف مواجه گشته‌اند. مهم‌ترین یافته این بخش پشیمانی دانش‌آموزان از انجام این گونه رفتارها بوده است که می‌تواند راهنمایی برای دانش‌آموزان در سنین پایین‌تر باشد تا بیشتر بتوانند رفتارهای خود را به سمت و سوی منطقی و گفتگو سامان دهند و از رفتارهای خشونت‌آمیز فاصله بگیرند.

نمودار ۱- مدل پارادایمی درک و تصور نوجوانان از علل وقوع خشونت در مدرسه

بحث و نتیجه‌گیری

در هر موقعیت کنشی، کنشگران گاهی بر اساس قدرت و اختیار عاملیتی و در مواردی دیگر کنش‌های خود را تحت الزام‌های ساختاری موجود انجام می‌دهند. این دوگانگی ساختار و عاملیت در کنشگری خشونت‌ورزانه دانش‌آموزان، در این پژوهش نیز وجود

داشته است. عوامل اثرگذار بر وقوع رفتارهای خشونت‌آمیز در سه دسته شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر به‌طور جداگانه از متن مصاحبه‌ها استخراج گردیده‌اند. در خصوص علت‌های خشونت‌ورزی مجموعه‌ای از عوامل خانوادگی و ویژگی‌های شخصیتی و فردی منجر به رفتارهای خشونت‌آمیز در بین مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر شده است.

عامل اصلی انجام کنش‌های خشونتی، مربوط به نهاد خانواده و ناتوانی آن در انجام رسالت خطیر جامعه‌پذیری فرزندان، بوده است. بدین معنی که مشکلات اقتصادی، سامان خانواده را تحت تأثیر قرار داده و کارکردهای خانوادگی را دچار اختلال نموده است. همچنین در خصوص تربیت فرزندان، این‌گونه خانواده‌ها، قادر نیستند که سبک تربیتی منطقی اعمال نمایند. در نتیجه محصول تربیتی این خانواده‌ها، فرزندان نامتعادل، افراطی و متعصب بوده که در روابط و مناسبات اجتماعی، تاب آور نبوده و سریع‌ترین واکنش که خشونت است، نمایش می‌دهند. بنابراین مجموعه این شرایط علی موجب شده است در بین مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، هویتی قلدرمآبانه نمایش داده شود. در نهایت هویت قلدرمآبانه کنشگران، تحت تأثیر عوامل ساختاری برساخت گردیده است. بدین معنا که این الزامات ساختاری و عدم کارکرد مناسب خانوادگی بوده که فرزندان را در موقعیت عاملیتی کنش خشونت‌ورزانه قرار داده است.

نتایج پژوهش‌های انجام‌شده توسط گلچین و حیدری (۱۳۹۱) و اورت و پریک (۱۹۹۵) در خصوص اقتصاد خانواده و همچنین پژوهش‌های صالح و همکاران (۱۴۰۰)، قادر زاده و قادری (۱۳۹۵)، طباطبایی و آتش نفس (۱۳۹۰)، مورنو و همکاران (۲۰۲۱)، وزینا و همکاران (۲۰۱۵)، اوزن و همکاران (۲۰۰۵) و گلدشتاین (۱۹۹۴) در رابطه با نابسامانی خانوادگی و پژوهش‌های زارعی و همکاران (۱۳۹۷)، گلچین و حیدری (۱۳۹۱)، زارعی (۱۳۸۳)، السامری (۲۰۱۷) و چن و آستور (۲۰۱۲) در خصوص تعاملات والدین و فرزندان و شیوه‌های فرزندپروری حاکی از اهمیت فراوان خانواده در کاهش خشونت بوده است، که یافته‌های این پژوهش نیز هم‌راستا با پژوهش‌های ذکر شده می‌باشد.

در کنار تعصب ورزشی، طی این سال‌ها فضای مجازی نیز زمینه و بستر برای ترویج رفتارهای خشونت‌آمیز به‌خصوص در بین نوجوانان فراهم کرده و شدت خشونت‌ورزی را افزایش داده است. از آنجایی که میدان پژوهش کلان‌شهر کرج می‌باشد که به علت وجود همه اقوام ایرانی در این شهر به ایران کوچک نیز لقب یافته است، بنابراین ناهمگونی‌های فرهنگی در این شهر بستری برای اعمال تعصب ورزشی و اعمال خشونت علیه اقلیت‌های قومی در محلات مختلف فراهم نموده است. از لحاظ نگاه ساختاری و عاملیتی به شرایط زمینه‌ای نیز می‌توان به صراحت اذعان نمود که کنشگران تحت تأثیر الزامات ساختاری، رفتارهای خشونت‌آمیز در محیط مدارس مرتکب شده‌اند.

شرایط مداخله‌گری که منجر به رفتارهای خشونت‌ی در بین مشارکت‌کنندگان در این پژوهش شده است در مرتبه نخست، مربوط به ناکارآمدی و سخت‌گیری مدارس می‌شود که به خاطر کرونا دانش‌آموزان در فضای مجازی ارتقای پایه تحصیلی داشته‌اند، بنابراین در فضای بعد از کرونا که با بازگشایی کامل مدارس و آموزش و ارزشیابی‌های حضوری مواجه شدند، دانش‌آموزان توانایی همراهی با وضعیت جدید نداشته و در مقابل سخت‌گیری‌های حتی معمول و منطقی مدارس، واکنش‌های خشونت‌آمیز داشته‌اند. این مقولات نیز حاکی از این هستند که الزامات ساختاری، عوامل را در موقعیت‌های ناخوشایندی قرار داده که مبادرت به خشونت‌ورزی کرده‌اند.

افراد دارای رفتارهای خشونت‌آمیز راهبردهایی مانند گفتگو به‌منظور حل تعارض، قلدرنمایی و انکار خشونت‌ورزی در موقعیت‌هایی که با خشونت مواجه شده‌اند، اتخاذ کرده‌اند.

بیشتر مشارکت‌کنندگان ابتدا از گفتگوی مستقیم (رودرود) و در مواردی غیرمستقیم (به‌کارگیری افراد واسطه و یا در بستر فضای مجازی) برای کاهش تنش استفاده کرده‌اند. بر اساس سطح تاب‌آوری افراد، شدت و ضعف به‌کارگیری این مکانیسم متفاوت بوده است، به این معنی که تعدادی با انجام گفتگو به خشونت و ناراحتی خود پایان داده و یا در حد خشونت کلامی داشته‌اند، اما در بیشتر موارد مشارکت‌کنندگان این پژوهش، زمانی که

به تفاهم نرسیده‌اند بعد از شدت گرفتن خشونت‌های کلامی و با توجه به تحریک اطرافیان وارد خشونت فیزیکی شده و آسیب‌های فراوانی بر طرفین درگیری وارد شده است.

اما راهبرد مشارکت‌کنندگانی که خشونت داشتند و به گفته مطلعین در این پژوهش کله آن‌ها باد داشت، ایجاد قلدر نمایی در مدرسه بود، به این منظور تا کسب هویتی کرده و دیگران از آن‌ها حساب ببرند و افراد بیشتری از این طریق جذب دسته و گروه خود نمایند. در نهایت راهبرد انکار خشونت‌ورزی به میزان فراوانی در بین مشارکت‌کنندگان در این پژوهش وجود داشت. بدین معنی که اکثریت مشارکت‌کنندگان رفتارهای خشن خود را توجیه می‌کردند و در مواردی سطح رفتارهای خود را تقلیل می‌دادند و از اینکه برچسب خشونت‌گرایی به آن‌ها بخورد، طفره می‌رفتند.

در این پژوهش رفتارهای خشونت‌آمیز برای دانش‌آموزان پیامدهای منفی فراوانی به همراه داشته است. مواجه‌شدن با انواع مختلف تنبیه توسط عوامل مدرسه و خانواده‌ها از پیامدهایی بود که مشارکت‌کنندگان به آن‌ها اشاره داشته‌اند. در نهایت مشارکت‌کنندگانی که تجربه هر یک از پیامدهای منفی ذکر شده داشتند با آسیب‌های روانی فراوانی مواجهه شده بودند و پشیمانی و حسرت از یک زندگی آرام، بدون حاشیه و فارغ از هرگونه بدنامی و سوءپیشینه داشتند.

از عوامل علی که در این پژوهش در خشونت‌ورزی نوجوانان نقش داشته، لازم است به مثلث مشکلات اقتصادی، نابسامانی خانوادگی و سبک مستبدانه فرزندپروری والدین در پرورش فرزندان اشاره شود. وقتی نهاد خانواده که زیربنا و اساس شکل‌گیری یک اجتماع است، از جنبه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دچار درماندگی شود، طبیعی هست که محصول آن فرزندان معیوب و آموزش‌ناپذیر خواهد بود.

در این پژوهش، مقوله مرکزی تحت عنوان «خشونت به‌مثابه واکنش فرد به برانگیختگی عصبیت» نام‌گذاری شده است. عصبیت، مجموعه‌ای از احساسات ناشی از فشارهای اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی است که به رفتارهای خشونت‌آمیز منجر می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که عواملی نظیر مشکلات اقتصادی و نابسامانی‌های

خانوادگی به برانگیختگی عصبیت و در نتیجه افزایش رفتارهای خشونت‌آمیز کمک می‌کنند. این مقوله با تأکید بر نقش خانواده و سبک‌های تربیتی، نشان‌دهنده تعامل عوامل ساختاری و عاملیتی است که به خشونت دانش‌آموزان می‌انجامد. بنابراین، این مقوله نه تنها توانایی تحلیل مقولات پیشین را دارد، بلکه به‌نوعی نمایانگر فروپاشی کنشگر به خاطر شرایط نامناسب خانوادگی و محیطی است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، خشونت نوجوانان تحت تأثیر مکانیسمی چند سطحی است که شرایط آن در متن مناسبات اجتماعی مختلفی قرار دارد. از آنجایی که مدارس تا حدودی به‌عنوان محیط‌هایی مطمئن و ایمن در جامعه محسوب می‌شوند بنابراین وجود خشونت در سطح مدارس به‌عنوان مانعی جدی بر سر راه تحقق اهداف نظام تعلیم و تربیت خواهد بود که در بلندمدت شاهد خشونت و بازتولید آن در دیگر عرصه‌های اجتماع خواهیم بود. از این رو جهت کاهش خشونت در بین نوجوانان، آموزش و مراقبت‌های همه‌جانبه در برابر آسیب‌های اجتماعی ضرورتی اساسی تلقی می‌گردد.

پیشنهادهای پژوهش

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد نوجوانانی به سمت رفتارهای خشونت‌آمیز رفته‌اند که در خانواده آن‌ها نابسامانی وجود داشته و یا والدین در ایفای نقش خود در فرزندپروری ناتوان بوده‌اند، بنابراین توانمندسازی والدین در خصوص آموزش صحیح تربیت فرزندان و همچنین ارتقای مهارت‌های والدین و خانواده‌ها در خصوص شناخت خشونت‌ورزی فرزندان و پیامدهای مخرب آن، می‌تواند نقش به‌سزایی در کاهش این رفتارها داشته باشد. در این راستا پیشنهاد این پژوهش به برنامه ریزان، قانون‌گذاران و مدیران به‌خصوص در سطوح بالاتر، تقویت و سامان‌دهی نهاد خانواده در همه ابعاد می‌باشد. همچنین با توجه به تأثیر الگوگیری از فضای مجازی در تکرار و انجام رفتارهای خشونت‌آمیز، لذا افزایش سواد رسانه‌ای در خصوص استفاده از فضای مجازی ضرورت می‌یابد.

از آنجایی که میزان رفتارهای خشونتی در بین دانش‌آموزان دارای معدل پایین، بی‌انگیزه و با کیفیت تحصیلی پایین، بیشتر مشاهده گردیده است، بنابراین ایجاد طرح‌هایی برای بهبود کیفیت و ارتقای سطح تحصیلی این قبیل دانش‌آموزان توسط مدارس توصیه می‌گردد که در صورت استقبال دانش‌آموزان و مشغولیت آن‌ها در راه فعالیت‌های آموزشی، می‌توان شاهد کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز در مدارس باشیم.

با توجه به یافته‌های تحقیق حاضر، به متولیان سامان بخشی حوزه آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی در آموزش و پرورش و سایر نهادهای فرهنگی، اجتماعی و اجرایی پیشنهاد می‌گردد؛ اقدامات و برنامه‌ریزی لازم برای پیشگیری، کاهش و سامان دادن به آسیب‌های اجتماعی عملیاتی نمایند.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر و با توجه به علل، شرایط مداخله‌گر و زمینه‌های مختلف رفتارهای خشونتی، ضرورت ایفای نقش آسیب‌شناسان اجتماعی و مددکاران در سطح خرد (فردی)، میانه (خانواده و نهادها) و کلان (تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌های کلان راهبردی) برجسته و بی‌بدیل تعیین می‌گردد.

سپاسگزاری:

از همه مشارکت‌کنندگان این پژوهش سپاسگزاری می‌نمایم.

تعارض منافع:

هیچ‌گونه تعارض منافی در بین نویسندگان مقاله وجود ندارد.

Orcid

Mohammad
Soleymannejad

<http://orcid.org/0000-0001-9222-9758>

Marziyeh Ebrahimi

<http://orcid.org/0000-0002-8707-0786>

منابع

- احمدی، حبیب (۱۳۹۴). جامعه‌شناسی انحرافات، تهران، انتشارات سمت.
- اشتراوس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۹۱). اصول روش تحقیق کیفی: نظریه‌مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بلیکی، نورمن (۱۳۹۱). طراحی پژوهش‌های اجتماعی، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ ششم، تهران، نشر نی.
- حسن زاده گبلو، فاطمه (۱۳۹۸). بررسی وضعیت تاب‌آوری اجتماعی در میان جوانان و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مطالعه موردی: جوانان ۱۵-۲۹ سال شهر تبریز)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تبریز.
- راینگتن، ارل؛ واینبرگ، مارتین (۱۳۹۱). رویکردهای نظری هفتگانه در بررسی مسائل اجتماعی، ترجمه: دکتر رحمت‌اله صدیق سروستانی. تهران، انتشارات موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- زارعی و همکاران (۱۳۹۷). عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به نزاع و خشونت بین فردی جوانان پسر مناطق خضر و اسلام شهر همدان، فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی همدان، سال پنجم، شماره ۱۷: ۴۱-۶۶.
- زارعی، امین (۱۳۸۳). عوامل مؤثر بر خشونت دانش‌آموزان دبیرستان‌های پسرانه شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- صالح و همکاران (۱۴۰۰). نقش رفتارهای اجتماعی و پیامدهای خشونت: مطالعه‌ای کیفی با رویکرد گراند تئوری، مجله تحقیقات علوم رفتاری، دوره ۱۹، شماره ۲: ۲۰۴-۲۱۰.
- طباطبایی، سیدموسی و آتش نفس، الهه (۱۳۹۰). دو نیمه آسیب‌ها: بررسی عوامل مستعدکننده و بازدارنده بروز آسیب‌های اجتماعی در دانش‌آموزان، رشد مشاور مدرسه، شماره ۲۴: ۱۶-۸.
- قادرزاده، امید و قادری، بهروز (۱۳۹۵). تحلیل چند سطحی خشونت‌ورزی: مطالعه پیمایشی خشونت‌ورزی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر سقز، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱۲: ۶۱-۸۰.

- گلچین، مسعود و حیدری، علی حیدر (۱۳۹۱). خشونت بین فردی و سرمایه اجتماعی در خانواده و مدرسه، مسائل اجتماعی ایران، سال سوم، شماره ۱: ۱۷۷-۲۱۲.
- لیبی، محمدمهدی (۱۳۹۳). خانواده در قرن بیست و یکم: از نگاه جامعه‌شناسان ایرانی و غربی، تهران: نشر علم.
- مشونیس، جان (۱۳۹۷). مسائل اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، جلد اول، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- معینی، مهدی (۱۳۹۳). بررسی جامعه‌شناختی مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی مؤثر بر بازدارندگی رفتارهای پرخطر جوانان (مطالعه موردی شهر شیراز)، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی.
- نیازی و همکاران (۱۳۹۹). مدل ساختاری عوامل اجتماعی بزهکاری جوانان و نوجوانان، فصلنامه علمی پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، شماره ۵۹: ۱۵۷-۱۷۶.
- هاشمی، سیدضیاء و مردانی، سمیه (۱۴۰۰). فراتحلیل آسیب‌های اجتماعی رایج در بین دانش‌آموزان، فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران، سال دوازدهم، شماره ۱: ۶۷-۱۰۱.
- Alshammari A. A. (2017). *The Role of Socioeconomic Status, Strain, Parental, and Peer Influence on Delinquency among African-American Youth*: Howard University.
- Álvarez-García, D., Núñez, J. C., García, T., & Barreiro-Collazo, A. (2018). Individual, family, and community predictors of cyber-aggression among adolescents. *European journal of psychology applied to legal context*, 10(2), 79-88.
- Atkinson, T. (2019). *Young Adult's Feelings of Safety after Observing Physical Violence as Rural Adolescents: A Generic Qualitative Study (Doctoral dissertation, Capella University)*.
- Bandura, A. (2018). *A Sociocognitive Perspective on the Development of Social Behavior*. In *The Cambridge Handbook of Violent Behavior and Aggression*. Cambridge University Press.
- Baumrind, D. (1991). Effective parenting during the early adolescent transition. *Family transitions*, 2: 111-163.

- Berg, M. T., E. A. Stewart. (2009). "Cultural Transmission Theory." In J. M. Miller (Ed.), 21st Century Criminology: A Reference Handbook (pp. 228-235). California: Sage Publications, Inc.
- Berkowitz, L. (2019). *Aggression: Its Causes, Consequences, and Control*. McGraw-Hill Education.
- Boxer, P., & Sloan-Power, E. (2013). Coping with violence: A comprehensive framework and implications for understanding resilience. *Trauma, Violence, & Abuse*, 14(3): 209-221.
- Chen, J. K., & Astor, R. A. (2012). School variables as mediators of personal and family factors on school violence in Taiwanese junior high schools. *Youth & Society*, 44(2): 175-200.
- Goldston, B. D. (1994). *Measuring Suicidal Behavior and Risk in Children and Adolescents*, Publisher: American Psychological Association.
- León Moreno, C., Musitu Ochoa, G., Cañas Pardo, E., Estevez Lopez, E., & Callejas Jerónimo, J. E. (2021). Relationship between school integration, psychosocial adjustment and cyber-aggression among adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 18(1), 108.
- Ljunge, M. (2015) "Social Capital and the Family: Evidence That Strong Family Ties Cultivate Civic Virtues", *Economica*, 82: 103-136.
- Mayer, M. J., Nickerson, A. B., & Jimerson, S. R. (2021). Preventing school violence and promoting school safety: contemporary scholarship advancing science, practice, and policy. *School Psychology Review*, 50(2-3): 131-142.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. New York: The Free Press.
- Mire, Scott and Roberson, Cliff (2011). *The Study of Violent Crime, Its Correlates and Concerns*, CRC Press is an imprint of the Taylor & Francis Group.
- Ozen, S., Ece, A., Oto, R., Tirasci, Y., & Goren, S. (2005). Juvenile delinquency in a developing country: A province example in Turkey. *International journal of law and psychiatry*, 28(4): 430-441.
- Ritzer, G. (Ed.). (2007). *The Blackwell encyclopedia of sociology* (Vol. 1479). New York: Blackwell Publishing.
- Ruiz-Hernández, J. A., Moral-Zafra, E., Llor-Esteban, B., & Jiménez-Barbero, J. A. (2019). Influence of parental styles and other psychosocial variables on the development of externalizing behaviors in adolescents: a systematic review. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*.

- Sherer, P. P., & Sherer, M. (2011). Violence among high school students in Thailand: Cultural perspectives. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(6): 867-880.
- Siegel, L. J. (2018). *Criminology: Theories, Patterns and Typologies*, Cengage Learning, 13Th edition.
- Tobin, A. N. (2016). *A study of the impact of crime shows on contemporary criminal investigations* (Doctoral dissertation, The George Washington University).
- UNICEF. (2019). *Behind the numbers: Ending school violence and bullying*. Paris: UNICEF. Retirado de: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483>.
- Vezina, J., Herbert, m., Poulin, F. (2015). Histoty of family violence childhood behavior problems and adolescent high risk behavior as pridicator of girls repeated pettebs of dating victimization in two developmental periods, *Journal of Violence Against Women*, 21(4): 435-459.
- World Health Organization. *Youth violence*. 2020; <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>. (12 Aug 2020, date last accessed).

استناد به این مقاله: سلیمان نژاد، محمد و ابراهیمی، مرضیه. (۱۴۰۳). تحلیل پدیده خشونت ورزی نوجوانان در مدرسه، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۱۱ (۴۰)، ۱۷۱-۲۱۱.

Social Work Research Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.